

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΜΑΪΟΣ 1991

ΕΠΙΔΟΧΕΣ

του μηνά

Είναι δέσμιες
της νικοτίνης
οι γυναίκες

Μια περεστρόικα
χρειάζεται
ο δυτικός κόσμος

Η δεκαετία
του Μιττερέρ

Η μάνα, καρδιά
της οικογένειας

Κρύβει μυστικά
της εξέλιξης
του ανθρώπου
η Μακεδονία

Μια Ελληνίδα
αυτοκράτειρα
της Γερμανίας

ΜΙΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ έκθεση με βυζαντινές και μεταβυζαντινές εικόνες λειτουργεί στη Βέροια, στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών. Για πρώτη φορά ίσως στην ελληνική επαρχία ένα τόσο σημαντικό εικαστικό γεγονός προσελκύει τόσο μεγάλο ενδιαφέρον κοινού και ειδικών.

Είναι ένα ενδεικτικό πανόραμα του μεγάλου βυζαντινού πλούτου της πόλης.

Η Βέροια εμφανίζεται επώνυμα στην ιστορία το 432 π.Χ. Κτισμένη σε προνομιούχο θέση, σε πλάτωμα των υπωρειών του Βερμίου, διάνυσε ως τις μέρες μας σημαντική ιστορική διαδρομή. Η ιστορία του Χριστιανισμού στην περιοχή σηματοδεύεται από τον ερχομό και τη διδασκαλία του αποστόλου των Εθνών, του Μεγάλου Παύλου. Ο σπόρος της αλήθειας καρποφόρησε στο χώρο με τη λαμπρή πολιτιστική και καλλιτεχνική παράδοση. Η νέα πίστη στέργωσε και δυνάμωσε καθαγιασμένη με το αίμα της μάρτυρος Ιεροσαλήμ και των παιδιών της Σεκένδου, Σεκενδικού και Κηγόρου. Τα αρχαιολογικά ευρήματα της παλαιοχριστιανικής εποχής δείχνουν την εξαιρετική οργάνωση και οικονομική ευρωστία της Εκκλησίας της Βεροίας στον 5ο και 6ο αιώνα. Η πόλη απέκτησε τεράστια, πολυτελή και μεγαλόπρεπα εκκλησιαστικά συγκροτήματα που τόνιζαν τον θρίαμβο του Χριστιανισμού. Η τρίκλιτη βασιλική στην οδό Καρατάσου, τα υπολείμματα των παλαιοχριστιανικών εκκλησιών κάτω από τα μεταγενέστερα βυζαντινά θρησκευτικά κτίρια (παλαιά Μητρόπολη, Υπαπαντή, Αγία Άννα) αποτελούν τεκμήρια της ακμής και άνθησης όλων των ειδών της τέχνης στην πόλη. Το πιο επιβλητικό συγκρότημα αποκαλύφθηκε πρόσφατα στο χώρο του Αγίου Παταπίου. Κάλυπτε ένα χώρο δεκαπέντε στρεμμάτων μέσα στο κέντρο της πόλης.

Η εγκατάσταση του ολαβικού φύλου των Δρογουβιτών στην πεδιάδα ανάμεσα στη Θεσσαλονίκη και τη Βέροια στον 6ο αιώνα οδήγησε στο βαθμιαίο περιορισμό του οικονομικού χώρου του ασπικού κέντρου, στο δυσκόλεμα των επικοινωνιών του και κατ' επέκταση στη συρρίκνωση. Τούτο είχε ως αποτέλεσμα τη μεταλλαγή της πόλης σε κάστρο. Στην εποχή αυτή (7ος-8ος αιώνας) δεν υπήρχαν οικονομικές δυνατότητες ούτε για πρωτότυπη δημιουργία αλλά ούτε για σωστή συντήρηση των μεγάλων παλαιοχριστιανικών κτισμάτων. Τα εκτός τειχών οργανωμένα νεκροτα-

Μέσα από μια σημαντική έκθεση

Η βυζαντινή Βέροια

φεία εισήχθησαν στο κάστρο.

Το παλιό διοικητικό σύστημα των επαρχιών είχε ήδη προ πολλού καταρρεύσει και η ανάκτηση του χαμένου βυζαντινού χώρου στη Βαλκανική πραγματοποιήθηκε μέσα από την θεματική οργάνωση των περιοχών. Οι Δρογουβίτες εκχριστιανίστηκαν και απέκτησαν δική τους επισκοπή. Το κάστρο Βεροίας υπάγονταν στο θέμα Θεσσαλονίκης, που οργανώθηκε στις αρχές του 9ου αιώνα. Η σημασία της πόλης όλο και μεγάλωνε και στα χρόνια του Ιωάννη Τσιμισκή αποτέλεσε την έδρα ομώνυμου θέματος. Η κατάληψη της πόλης από τον Σαμουήλ συνοδεύτηκε από καταστροφή του οικισμού και της οχύρωσης (985). Τα τείχη της ανακτίστηκαν από τον Βασίλειο Β' τον Βουλγαροκτόνο (1016). Από την περίοδο αυτή δεν έχουν διασωθεί μνημεία. Μαρτυρία σημαντική, ωστόσο, για το υψηλό πολιτιστικό επίπεδο προσφέρουν οι γραπτές πηγές (Ιωάννης Καμενιάτης) και η ανάδειξη τοπικών αγίων (Άγιος Αντώνιος ο Νέος).

Μια μοναδική ανοδική πορεία στον τομέα της τέχνης εγκαινιάζεται με την ίδρυση της βυζαντινής μητρόπολης από τον επίσκοπο Νικήτα (1070-1080). Μεγάλος αριθμός εκκλησιών οικοδομείται χάρις στη θρησκευτικότητα και την απλοχεριά της τοπικής αριστοκρατίας, που αποβλέπει στη μεταφορά της τιμής θαυματουργών εικόνων της βασιλεύουσας ή της Θεσσαλονίκης στη πόλη (Περίβλεπος, Παντάνασσα, Πανύμνητος, Κυριώπσσα, Άγιος Μώκιος, Χριστός Αντιφωνητής). Από τον 12ο αιώνα μπορούμε να παρακολουθήσουμε μία αδιάλειπτη παρουσία της πόλης στον τομέα της ζωγραφικής. Διασώθηκαν ως τις μέρες μας μνημεία που η ζωγραφι-

κή τους αποτελεί το κλειδί για την μελέτη των καλλιτεχνικών ρευμάτων συγκεκριμένων χρονικών περιόδων (τοιχογραφίες παλαιάς Μητρόπολης των αρχών του 13ου αιώνα, τοιχογραφίες Χριστού του ζωγράφου Καλλιέργη του 1315). Το ίδιο σημαντικές είναι οι εικόνες που έχουν σωθεί. Παρά τις αλλεπάλληλες αλώσεις της πόλης από αλλόφυλους και αλλόδοξους κατακτητές (Λατίνοι, Βούλγαροι, Σέρβοι, Οθωμανοί) το ελληνικό στοιχείο ανασυνέταξε τις πνευματικές του δυνάμεις και συνέχισε τη δημιουργική του πορεία που στον τομέα των εικαστικών τεχνών εκφραζόταν πολύφωνα σε έργα που άνετα κατέχουν θέση στην ιστορία της τέχνης και πέρα από τα στενά τοπικά πλαίσια. Αυτή η πολιτιστική παρουσία σημειώνεται και μέσα από περιφανή τέκνα της που έδρασαν και δημιούργησαν μακριά της: τον οικουμενικό πατριάρχη Νήφωνα Α' (1310-1314), που διοχέτευσε τη σύνεση και φυσική περινοιά του εις «παντοίων οίκων οικοδομάς» και συνέδεσε τη βραχύχρονη πατριαρχία του με έργα της ποιότητας και στάθμης των Αγίων Αποστόλων Θεσσαλονίκης, τον Ιωάννη Κωπτούνιο με την επιβλητική παρουσία του στη Δύση, τον πατριάρχη Αλεξανδρείας Μητροφάνη Κριτόπουλο, τον οικουμενικό πατριάρχη Κύριλλο Κονταρή κ.α. Στην περίφημη Σκήπη Βεροίας ψυχάζουν εξέχουσες μορφές του ασκησμού όπως ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμός, ο ιδρυτής των Μετεώρων Αθανάσιος κ.α.

Η δημιουργική πορεία της πόλης συρρικνώνεται αλλά δεν διακόπεται στα χρόνια της Τουρκοκρατίας (1443-1912). Η απελευθέρωση βρήκε την πόλη με 72 εκκλησίες, από τις οποίες οι 59 ήταν σε λει-

Ένα εικαστικό γεγονός που γεφυρώνει δυο μεγάλους πολιτισμούς, τον αρχαίο ελληνικό και τον βυζαντινό.- Τι γίνεται με το μουσείο.- Ποιές οι απόψεις των ειδικών

Ο Χριστός Σωτήρ από παράσταση δέησης. Κεντρικό φύλλο τριπτύχου. Η εικόνα προέρχεται πιθανότατα από το ιδιωτικό εικονοστάσι κάποιου πλούσιου Βεροϊέα των μέσων του 14ου αιώνα. Μπορεί να αποδοθεί σε εργαστήρι της Θεσσαλονίκης

ουργία. Σήμερα βέβαια κάποιες από αυτές δεν υπάρχουν. Οι διασώθηκε δεν είναι ακόμη συντηρημένο σύμφωνα με τις σύγχρονες επιστημονικές αντιλήψεις και τα διεθνή παραδεκτά δεδομένα. Η συλλογή εικόνων της πόλης είναι από τις πιο σημαντικές όχι μόνο στον

ελληνικό, αλλά και στον παγκόσμιο χώρο.

Και προβάλλει το κοινό χρέος όλων: Εκκλησίας, πολιτείας και πολιτών να επιδείξουν την απαραίτητη ευαισθησία στη διατήρηση του συνόλου της πλούσιας και σημαντικής πολιτιστικής κληρονομιάς που άφη-

σαν σε τούτη τη γωνιά η ευσέβεια και η καλαισθησία των Ελλήνων που τους έλαχε να την κατοικούν.

ΜΕ ΤΟΝ ΕΦΟΡΟ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

ΓΙΑ ΤΗΝ σημασία της έκθεσης αυτής ρωτούμε τον αρχαιολόγο κ. Σ. Κίτσα, υπεύθυνο της 11ης εφορείας βυζαντινών αρχαιοτήτων.

—Η ιδέα ξεκίνησε μας είπε από κάποιο άτομο, δε θέλω να αναφερθώ συγκεκριμένα στο όνομά του, δε θα το ήθελε ούτε ο ίδιος, πάντως είναι ένας υπάλληλος της υπηρεσίας μας, ο οποίος κάποια στιγμή ανέφερε ότι θα μπορούσαμε να κάνουμε μια τέτοια έκθεση. Εγώ υιοθέτησα την ιδέα αμέσως και μετά συνεννοηθήκαμε και με τα υπόλοιπα μέλη της υπηρεσίας, τα ολιγάριθμα, γιατί είμαστε μια πολύ μικρή σε αριθμό ατόμων εφορεία. Και από την στιγμή που υιοθετήθηκε από την εφορεία, προχώρησε. Ζητήσαμε την έγκριση της κεντρικής υπηρεσίας, η οποία υιοθέτησε το αίτημα αυτό και οι υπηρεσιακοί παράγοντες του υπουργείου και η πολιτική ηγεσία του υπουργείου και μετά ήταν εύκολο να προχωρήσουμε στην πραγματοποίησή της. Χρειάστηκε, βέβαια, πάρα πολύ σκληρή δουλειά, γιατί είχαμε λίγο χρόνο στη διάθεσή μας και υπήρχαν και πάρα πολλά σοβαρά προβλήματα, τα οποία έπρεπε να υπερνικήσουμε. Εμείς την έκθεση την είδαμε κυρίως σαν μια προσφορά της υπηρεσίας μας, δηλαδή της εφορείας βυζαντινών αρχαιοτήτων, προς το λαό της Βέροιας. Θέλαμε να δώσουμε προς τα έξω μια άλλη εικόνα της αποστολής μας, γιατί οι Βεροϊείς και όχι μόνο οι Βεροϊείς, αλλά γενικά οι κάτοικοι της δυτικής Μακεδονίας, δυστυχώς την υπηρεσία μας τη γνώριζαν μέσα από άλλες διαδικασίες, διαδικασίες οι οποίες έφερναν την εφορεία πάντοτε αντιμέτωπη με κάποια ιδιωτικά συμφέροντα. Δηλαδή, μέσα από εκδόσεις οικοδομικών αδειών, από σωστικές ανασκαφές ρυτιδίων, θέλαμε να δείξουμε όχι μόνο στο λαό της Βέροιας, αλλά και γενικότερα στο λαό της δυτικής Μακεδονίας, ότι η αποστολή μιας εφορείας αρχαιοτήτων δεν είναι μόνο αυτό, αλλά όλες οι υπηρεσίες αυτές έχουν έναν υψηλότερο στόχο και κυρίως τη διάσωση και την προβολή σε τελευταία ανάλυση των καλλιτεχνικών θησαυρών. Μια έκθεση αποτελεί το τελευταίο στάδιο στην προσασία ενός πολιτιστικού αγαθού. Δηλαδή, από τη στιγμή που μια εικόνα καταγράφεται, μαζεύεται στη συλλογή, συντηρείται, πρέπει να περάσει πάρα πολύς καιρός. Και

η συλλογή αυτή άρχισε να δημιουργείται πριν από 15-20 χρόνια, άνθρωποι, συνάδελφοί μου, που υπηρετούσαν τότε στη Βέροια, είτε ως επιμελητές αρχαιοτήτων, είτε ως εφοροί αρχαιοτήτων, εργάστηκαν πάρα πολύ γι' αυτό το σκοπό, συγκεντρώθηκαν οι εικόνες αυτές, συντηρήθηκαν και βέβαια οι εικόνες, οι οποίες εκτίθενται, αποτελούν ένα μικρό μέρος του πολιτισμού αυτού του θησαυρού, ο οποίος φυλάσσεται στη συλλογή εικόνων της Βέροιας. Πέρα από αυτό, δηλαδή πέρα από τη θέληση και την επιθυμία της υπηρεσίας να δώσει στον ίδιο το λαό της Βέροιας τα ύψιστα αυτά πολιτιστικά αγαθά να τα χαρούν, υπάρχει κι ένα βαθύτερο νόημα, ιστορικό θα έλεγα, θέλαμε να δείξουμε πως σε μια ολόκληρη περίοδο ιστορική, που διαρκεί πάρα πολλούς αιώνες, στην ίδια περιοχή αυτή στη Βέροια, στην περιοχή όπου άνθισε ο λαμπρός αρχαίος ελληνικός πολιτισμός, άνθισε κι ένας εξίσου λαμπρός πολιτισμός, ο βυζαντινός, ο οποίος είναι το ίδιο ελληνικός».

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

ΡΩΤΗΘΗΚΕ ο κ. Κίτσα πώς μπορεί μέσα από ένα τέτοιο εικαστικό γεγονός, να συνδεθούν ιστορικά δύο μεγάλες περιοδοί της ελληνικής ιστορίας στη συγκεκριμένη περιοχή της Βέροιας:

—Είναι πάρα πολύ δύσκολο απάντησε, διότι, οι επιστήμονες όχι μόνο οι αρχαιολόγοι, ή οι ιστορικοί της τέχνης, οι αρχιτέκτονες, που εργάζονται στην αρχαιολογική υπηρεσία, εκτός από τα καθαρά επιστημονικά τους ενδιαφέροντα, πάρα πολύ χρόνο διαθέτουν στη διεκπεραίωση καθαρά διοικητικών υποθέσεων. Όταν, όμως, ένας άνθρωπος ζει σε ένα περιβάλλον και εργάζεται πάνω σε συγκεκριμένα μνημεία, τότε αυτή η απασχόληση του δίνει τη δυνατότητα να ξεπεράσει κάποιες αντικειμενικές δυσκολίες.

»Συγκεκριμένα, για την έκθεση αυτή, που κάναμε, θα πρέπει να πω ότι, όχι μόνο εγώ προσωπικά, αλλά και όλα τα μέλη της υπηρεσίας, τα οποία ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό —και θα αναφερθώ ονομαστικά μόνο σε δύο, στη κ. Θεολογίδου, η οποία είχε πραγματικά τη λαμπρή σύλληψη της μουσειακής παρουσίασης της έκθεσης, αλλά και στον Πέτρο Σγούρο ο οποίος ήταν ο υπεύθυνος συντηρητής για τις εικόνες που εκτίθενται— κυριολεκτικά για ένα διάστημα πέντε μηνών δεν είχαν προσωπική ζωή.

Εργάζονταν διπλό ωράριο. Διπλό και τριπλό ορισμένες φορές για να ξεπεράσουν κάθε είδους δυσκολίες. Πιστεύω μέσα από την αγάπη, που υπάρχει, για τα αντικείμενα αυτά της πολιτιστικής κληρονομιάς, πέρα και ο επιστήμονες σε μια βαθύτερη γνώση η οποία και του δείχνει άλλες φορές διάπλστα και άλλες φορές πιο δύσκολα τους δεσμούς αυτούς ανάμεσα στην αρ-

ραδειγματα. Από τη Βέροια καταγόταν ο οικουμενικός πατριάρχης Νήφωνας ο Α', ο οποίος είναι, όπως ξέρετε, κήτορας της εκκλησίας των Αγίων Αποστόλων στη Θεσσαλονίκη. Εχουμε μια θαυμάσια ψυχογραφική περιγραφή του ανθρώπου αυτού από τον ιστορικό Νικηφόρο Γρηγορά, ο οποίος μέσα από την περιγραφή αυτή της προσωπικότητας αυτής του Νήφωνας

Χριστού στη Βέροια. Στην επιγραφή, στην κτητορική επιγραφή, που υπάρχει στη Βέροια, ο Καλλιέργης τονίζει κάτι πρωτόφαντο για τα δεδομένα της βυζαντινής, της μεσαιωνικής ιδεολογίας. Λέει ότι είναι ο καλύτερος ζωγράφος όλης της Μακεδονίας, σε σχέση με τους καθ' όλα άξιους ομοτέχνους του.

«Αυτή η αρχή, δηλαδή του έντιμου ανταγωνισμού ανάμεσα στους δημιουργούς των έργων τέχνης είναι κάτι που για πρώτη φορά τη συναντούμε στον Ησίοδο. Τον συναντάμε στο παράδειγμα του αρχαίου αγχειοπλάστη Ευφρόνιου και το συναντάμε ύστερα από τόσους αιώνες, ύστερα από είκοσι αιώνες περίπου ξανά στην επαρχιακή θα έλεγα πόλη της Βέροιας. Δηλαδή, είναι μια εκδήλωση της ελεύθερης καλλιτεχνικής προσωπικότητας, δηλαδή ο καλλιτέχνης αισθάνεται όπως αισθανόταν ένας ομοτέχνος του πριν από 20 αιώνες. Αυτά νομίζω ότι είναι παραδείγματα, που δείχνουν, ότι μόνο τη συνέχεια της δημιουργίας του ελληνικού πνεύματος, αλλά ξεχωρίζουν αυτά τα έργα, τα κάνουν επώνυμες δημιουργίες και όπως ξέρετε, πάντοτε η ελληνική δημιουργία ήταν επώνυμη».

ΟΙ ΜΥΛΟΙ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ

ΠΟΛΛΕΣ προσπάθειες γίνονται για τη δημιουργία μουσείου ή εκθετηρίου σε μόνιμη βάση στην πόλη της Βέροιας αφού υπάρχει το υλικό, για ένα μουσείο βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης.

Κατά καιρούς έγιναν ενέργειες από πλευράς των δημοτικών αρχών. Δόθηκαν υποσχέσεις για κάποιον πέτρινο μύλο στην είσοδο της Βέροιας από τη μεριά της Βεργίνας. Ρωτήσαμε τον κ. Κίτσα που βρίσκεται αυτή η ιστορία και ποιες είναι οι προοπτικές.

—Έχει επιλεγεί παλαιότερα από την εφορεία ως βυζαντινό μουσείο μας είπε, ένα κτίριο, το οποίο είναι γνωστό ως «οι μύλοι του Μάρκου». Είναι έξω από το κάστρο της Βέροιας. Είναι ένα τριώροφο κτίριο, το οποίο καταστράφηκε από πυρκαγιά και έχει προχωρήσει η διαδικασία απαλλοτριώσεως και του κτιρίου και της γύρω περιοχής. Αυτή όμως είναι μια διαδικασία που είτε θέλουμε είτε όχι απαιτεί κάποιον χρόνο για να ολοκληρωθεί. Με την ευκαιρία των εγκαινίων της έκθεσης αυτής και την επίσκεψη του αντιπροέδρου της κυβέρνησης και υπουργού πολιτισμού κ. Τζαννετάκη, ξηναουσζπήθηκε το θέμα και πιστεύουμε ότι πολύ σύντομα, ότι

μόνο η ιδέα, δηλαδή η διαδικασία αυτή θα ολοκληρωθεί και πως σε λίγα χρόνια η Βέροια θα αποκτήσει, θα έχει ένα βυζαντινό μουσείο. Βέβαια, το θέμα του βυζαντινού μουσείου, όπως και του μουσείου προϊστορικών και κλασικών αρχαιοτήτων του αρχαιολογικού μουσείου της Βέροιας, δεν είναι τόσο απλό. Διότι, δυστυχώς, δεν υπάρχουν διαθέσιμοι σήμερα χώροι να δημιουργηθούν μουσεία, όπως απαιτούσαν οι προδιαγραφές και τα αρχαιολογικά ευρήματα της ίδιας της πόλης. Δηλαδή, πιστεύω ότι τα μουσεία και το υπάρχον αρχαιολογικό μουσείο, αλλά και το υπό ανέγερση —ας το πούμε έτσι— βυζαντινό μουσείο της Βέροιας, θα καλύψουν κάποιες ανάγκες, οι οποίες, όμως, δεν θα καλύψουν για πάντα τις ανάγκες της πόλης ένα πολύ μεγάλο βυζαντινό μουσείο, όπως πράγματι χρειάζεται. Ο «μύλος του Μάρκου» θα μας δώσουν χίλια τετραγωνικά μέτρα περίπου εκθέσιμων χώρων, που είναι μεν λίγα, αλλά πιστεύω ότι θα λύσουν το πρόβλημα αυτό για αρκετό χρονικό διάστημα. Εμείς από την πλευρά μας σαν υπηρεσία θα κάνουμε ότι μπορούμε να επισπευσθούν οι διαδικασίες, ώστε η πόλη να αποκτήσει ένα μουσείο, αντίδο της ιστορίας της και της θέσης που έχει μέσα στα βυζαντινά χρόνια.

«Το υπουργείο πολιτισμού και η πολιτική ηγεσία αυτή τη στιγμή όχι μόνο ενθαρρύνει τη δημιουργία του βυζαντινού μουσείου, αλλά ο ίδιος ο υπουργός πολιτισμού υποσχέθηκε ότι δε θα υπάρξουν καθύλου προβλήματα ούτε στη χρηματοδότηση, ούτε και στις υπόλοιπες διαδικασίες. Νομίζω, δηλαδή, ότι συνέλαβε την έκταση του προβλήματος και ότι θα βοηθήσει θεπκότατα προς την κατεύθυνση αυτή και με χρηματοδότηση και με άλλες ενέργειες, που τυχόν θα χρειαστούν».

«Η εφορεία διαθέτει και κάποιους άλλους χώρους μέσα στη πόλη, όπως τον δίδυμο τουρκικό λουτρόνα και οπωσδήποτε θα προσφύγουμε σε άλλες λύσεις. Δηλαδή δεν θα είναι στον ίδιο χώρο η αποθήκες και στον ίδιο χώρο η εκθετήριο. Ελπίζω και το πιστεύω ότι θα βρούμε λύσεις, ώστε και οι ανάγκες σε σύγχρονα εργαστήρια να εξασφαλιστούν και τα έργα τέχνης, αυτά τα πολύτιμα έργα τέχνης, να εκτεθούν σωστά. Δεν είναι δυνατό, βέβαια, όπως γνωρίζετε, ολος ο αριθμός των βυζαντινών, μεταβυζαντινών εικόνων της Βέροιας να εκτεθεί. Θα υπάρχουν αποθήκες, θα υπάρχουν περιοδικές εκθέσεις, εκθέσεις με ειδικά θέματα. Πιστεύω πως θα διαθέτουμε χώρους, εκθετήρια, όπου θα μπορούμε να έχουμε και μια μόνιμη έκθεση βυζαντινών εικόνων άλλ

Αγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος. Δεύτερο μυσό του 15ου αιώνα

καία εποχή και στη βυζαντινή εποχή.

«Στη συγκεκριμένη περίπτωση —και ήταν ένα στοιχείο, το οποίο τόνισα ιδιαίτερα στην προσφώνησή μου κατά τα εγκαινία της έκθεσης— θέλησα να δείξω αυτή τη συνέχεια μέσα από κάποια παραδείγματα απτά, τα οποία έχουμε, ευτυχώς, το προνόμιο να είναι τόσο ορατά στη περίπτωση της Βέροιας».

«Όπως ξέρετε, δύο από τους κύριους συντελεστές της δημιουργίας ενός έργου τέχνης είναι ο κήτορας, δηλαδή ο παραγγελιοδότης και ο καλλιτέχνης. Στη περίπτωση της Βέροιας πήρα και ανέφερα —δε μπορούσα να αναλύσω σε βάθος και σε πλάτος, αλλά ανέφερα— δύο χαρακτηριστικά πα-

μας δείχνει πόσο αυτός ο άνθρωπος, ο οποίος δεν είχε ούτε θύραθεν, ούτε εκκλησιαστική παιδεία, αλλά ήταν αγχίνους, είχε φυσική αγχίνιοια, κοντά είναι όχι μόνο σε μας, αλλά και στους αρχαίους Έλληνες, δηλαδή παρ' όση εστειρίτο της σχολικής παιδείας, θα λέγαμε, ήταν ένας λαμπρός μαικήνας, δηλαδή ένας άνθρωπος, ο οποίος είχε εξαίρετο γούστο, μεγάλη καλαισθησία, όπως μας δείχνουν τα έργα τέχνης, τα οποία παρήγγειλε. Και αναφέρομαι ξανά στο παράδειγμα των Αγίων Αποστόλων Θεσσαλονίκης».

«Το δεύτερο παράδειγμα είναι ο Θεσσαλονικέας ζωγράφος Γεώργιος Καλλιέργης, ο οποίος έκανε τις τοιχογραφίες της Αναστάσεως του

α μια έκθεση, όπου θα μπορεί η υπηρεσία να κάνει περιοδικές εκθέσεις κατά θεματικές ενότητες με διαφορετικούς σκοπούς κάθε φορά. Ελπίζω ότι τα προβλήματα θα υθούν. Πραγματικά ο χώρος αυτών των «μύλων του Μάρκου» είναι ήσυχος, αλλά ελπίζω, ότι, καταφεύγοντας στη λύση αυτών των ξεχωριστών βοηθητικών χώρων, των εργαστηρίων, των αποθηκών σε διαφορετικά μέρη της πόλης, τα οποία γήκουν στην υπηρεσία, πιστεύω ότι θα λύσουμε το πρόβλημα αυτό».

ΠΟΛΕΙΣ ΜΟΥΣΕΙΑ

ΘΕΣΑΜΕ το θέμα σε ποια λειτουργική σχέση θα πρέπει να βρίσκονται πόλεις μουσεία, όπως είναι και η Καστοριά και η Βέροια, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού βυζαντινών και των μεταβυζαντινών που έχουν όχι μόνο από εικαστικής πλευράς αλλά και από θρησκευτικής σε σχέση με ένα εκθετήριο εικόνων.

Στη Βέροια θα λειτουργήσει μελλοντικά για παράδειγμα μια έκθεση βυζαντινών εικόνων. Ταυτόχρονα, όμως η Βέροια, όπως και η Καστοριά, είναι πόλεις, οι οποίες έχουν μια πλειάδα ναών. Πολλούς ναούς που παρουσιάζουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ο επισκέπτης, ο οποίος έρχεται στη Βέροια, ή πάει στην Καστοριά, ταυτόχρονα θέλει να δει και τους ναούς. Σε τι κατάσταση βρίσκονται σήμερα οι ναοί; Κοιτάσαμε και σε τι λειτουργική σχέση από πλευράς εικαστικής και μουσειολογίας, θα βρίσκεται το εκθετήριο με τους ναούς.

—Εξαρτάται ήταν η απάντηση, τι είδους επισκέπτης θα είναι αυτός, αν θα είναι ένας περαστικός τουρίστας ή αν θα είναι κάποιος επισκέπτης ο οποίος θα έρθει με σκοπό να δει και να μελετήσει τα μνημεία της πόλης. Όπως ξέρετε έχουμε πολλών ειδών επισκέπτες. Ο ειδικός επιστήμονας, αυτός πού θα έρθει για να μείνει κάποιο διάστημα στη Βέροια και να μελετήσει και τα υπάρχοντα μνημεία, δηλαδή τις υπάρχουσες εκκλησίες και το εκθετήριο, νομίζω ότι δεν θα έχει κανένα πρόβλημα. Για έναν, όμως, περαστικό επισκέπτη, θα πρέπει να υπάρχει ένας συγκεκριμένος αριθμός μνημείων, τα οποία θα μπορεί να δει, βλέποντας ταυτόχρονα και την έκθεση των εικόνων. Δυστυχώς, η κατάσταση των υφαισώντων μνημείων δεν είναι αυτή η οποία θα ήθελε και η οποία θα ταίριαζε σε μνημεία της αξίας και της σημασίας της παλιάς μητρόπολης της πόλης,

της εκκλησίας του Χριστού, της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου, του Αγίου Βλασίου.

—Εδώ δε θα πρέπει να αποδοθούμε σε καταλογισμούς ευθυνών προς μια ή άλλη κατεύθυνση. Σημείωση έχει ότι πρέπει να επιτευχθεί μια αρμονική συνεργασία, την οποία θεωρώ ως τον υπ' αριθμόν ένα παράγοντα σε όλες αυτές τις περιπτώσεις ανάμεσα στην αρμόδια αρχαιολογική υπηρεσία και την εκκλησιαστική αρχή, δηλαδή στη μητρόπολη, ούτως ώστε τα μνημεία αυτά να συντηρηθούν σωστά, να λειτουργούν σωστά, δηλαδή να είναι ενταγμένα σωστά μέσα στη ζωή της πόλης. Δηλαδή, δε μπορούμε όλα τα μνημεία τα βυζαντινά της πόλης να τα μετατρέψουμε σε μνημεία - μουσεία, δηλαδή να τα στερήσουμε από τον πρωταρχικό σκοπό ύπαρξής τους, δηλαδή από τη θεία λατρεία. Από την πλευρά της η Εκκλησία θα πρέπει να φροντίσει να καταβάλει προσπάθεια, ώστε να μην καταστρέφεται αυτό που με κόπους και μόχθους δημιουργείται από την αρχαιολογική υπηρεσία στον τομέα της συντήρησης και της προστασίας από μια χρήση των μνημείων άλογη. Μπορεί πιστεύω με μια καλή συνεργασία ανάμεσα στη μητρόπολη και στην εφορεία βυζαντινών αρχαιοτήτων να πετύχουμε το άριστο, σε πολλά μνημεία, πολλές εκκλησίες να είναι και λατρευτικοί χώροι — να μην πάψουν να είναι λατρευτικοί χώροι— ταυτόχρονα, όμως, να μπορεί να τις επισκέπεται ο κάθε είδους επισκέπτης, που θέλει να μελετήσει ή και να προσκυνήσει τις εκκλησίες αυτές, διότι, όπως είπαμε, οι εκκλησίες είναι εκκλησίες αρχικά και πιστεύω ότι τα δεδομένα τα σημερινά, τουλάχιστον για την πόλη της Βέροιας, αλλά και για την πόλη της Καστοριάς, στην οποία αναφερθήκατε, είναι ευνοϊκά προς αυτή την κατεύθυνση. Δηλαδή, μπορούμε να έχουμε έναν αριθμό μνημείων, από τα οποία πολλά θα είναι ταυτόχρονα και εκκλησίες και θα είναι σε λατρευτική χρήση ώστε να έρθει οποιοσδήποτε επισκέπτης και να ικανοποιήσει τις ανάγκες του, είτε ως επιστήμονας, είτε ως απλός επισκέπτης, είτε ως ορθόδοξος χριστιανός, ως πιστός».

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ κ. ΤΣΙΟΥΜΗ

ΓΙΑ ΤΗΝ έκθεση η καθηγήτρια του πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Χρ. Τσιούμη θα πει:

—Η έκθεση βυζαντινών και μεταβυζαντινών εικόνων της Βέροιας είναι μια σημαντική αρχή για την προβολή της πλούσιας και δυστυχώς όχι τόσο γνωστής ιστορικής και

καλλιτεχνικής προσφοράς της πόλης στη βυζαντινή εποχή και στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Ακόμη πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι η έκθεση γίνεται στην ίδια την πόλη που τόσους αιώνες και με αντίξοες συνθήκες φύλαξε τους θησαυρούς της. Είναι πρώτοι οι ίδιοι οι κάτοικοι

χριστιανικού κόσμου όλων των βαλκανικών χωρών.

—Η μελέτη και δημοσίευση του συνόλου των εικόνων παρουσιάζει δυσεπίλυτα προβλήματα από τα οποία το πιο σημαντικό είναι ότι σχεδόν όλες οι εικόνες έχουν ανάγνητη συντήρησης, έργο μακροχρό-

Θεοτόκος η Ελεούσα. Έργο του τέλους του 14ου αιώνα που μπορεί να αποδοθεί σε εργαστήριο εντοπιζόμενο στη δυτική Μακεδονία και πιθανότατα στην Καστοριά, όπου υπάρχουν παρόμοια έργα

της θα γνωρίσουν τα έργα αυτά της τέχνης και θα αντιληφθούν σε γενικές γραμμές τη σπουδαιότητα της πόλης τους και της ευρύτερης περιοχής της.

Η μελλοντική έρευνα του τεράστιου αυτού υλικού θα δώσει χωρίς αμφιβολία σημαντικά στοιχεία για την εξέλιξη της ζωγραφικής και της τέχνης των εικόνων ειδικότερα. Παράλληλα όμως μέσα απ' αυτές θα διαφανούν ο πολυποικίλος αγώνας της ορθοδοξίας για τη διατήρηση της ορθόδοξης σκέψης και τέχνης, οι ιστορικές συνθήκες και οι επιπτώσεις τους σε κάθε τομέα, ο αγώνας για την εθνική επιβίωση, αλλά και η ενότητα του ορθόδοξου

νιο και πολυδάπανο, που απαιτεί πολλούς εξειδικευμένους συντηρητές. Ίσως η έκθεση να δώσει ένα έναυσμα για το ξεκίνημα ενός γενναίου προγράμματος που θα στοχεύει στη συντήρηση των έργων αυτών που δεν υπηρέτησαν μόνο τη πίστη, αλλά καλλιέργησαν επίσης με την υψηλή ποιότητά τους το αισθητικό κριτήριο του λαού».

Ας ελπίσουμε ότι σύντομα τα μουσεία της Βέροιας και κυρίως της Βεργίνας θα αναγερθούν ώστε με τη διαχρονική αξία των εκθεμάτων τους να απαντούν στους παραχαράκτες της ιστορίας μας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΕΛΙΚΗΣ